

Nationalekonomisk forskning och ekonomisk-politiskt beslutsfattande: exemplet EMU

av

Lars Calmfors

Prisföreläsning 15/5-03 på Kungliga Vetenskapsakademien vid utdelandet av 2003 års Söderbergska pris. Jag är tacksam för synpunkter på en tidigare version från Hans Calmfors, Torsten Persson och Eva Öjborn Calmfors.

Jag vill börja med att tacka för det pris som jag erhållit och som jag känner mycket stor tacksamhet över. Det är inspirerande att hålla den här föreläsningen men också mycket svårare än att ge en normalföreläsning. Ekonomer vill gärna att värdet av det vi gör på marginalen ska motsvara den ersättning vi får. Men så generöst som det Söderbergiska priset är, blir det en helt omöjlig uppgift. Jag hoppas ändå kunna ge en intressant översikt över ett aktuellt nationalekonomiskt problemområde.

Några allmänna synpunkter

Låt mig börja med några allmänna synpunkter. Det kan låta överdrivet, men jag tror att alla forskare funderar en hel del över om deras forskning i någon mening kan "göra världen bättre". Även om forskning primärt handlar om att *förstå* olika fenomen, så är detta förmodligen för de flesta forskare inte ett tillräckligt mål, utan förhoppningen är nog i regel att forskningen också ska leda till att människor enskilt eller samfällt kan fatta bättre beslut: det kan gälla medicinsk behandling av olika sjukdomar eller lösning av matematiska problem som sedan kan tillämpas på olika områden.

Samma strävanden gäller självfallet även nationalekonomer. Ekonomer med min makroekonomiska forskningsinriktning hoppas kunna bidra till bättre ekonomisk-politiska beslut som främjar en hög levnadsstandard och minskar riskerna för välfärdssänkande konjunkturvariationer. Vilka möjligheter har vi då att göra det? Jag ska välja ett exempel som jag själv varit djupt involverad i, nämligen frågan om de ekonomiska konsekvenserna av ett svenskt EMU-medlemskap.

Frågan är alltså vad nationalekonomiska forskare kan bidra med när det gäller att besvara frågan om det är bra eller dåligt för Sverige att delta i den europeiska valutaunionen? Jag tror det finns fyra olika saker vi kan göra:

1. För det första kan vi identifiera olika tänkbara effekter av ett EMU-medlemskap.
2. För det andra kan vi på basis av empirisk forskning försöka dra slutsatser om storleksordningar av olika effekter.
3. För det tredje kan vi använda teori som visat sig fungera i andra sammanhang för olika modellresonemang som också de kan ge en kvantitativ uppfattning om olika effekter.
4. För det fjärde kan vi peka ut områden där vi mer eller mindre saknar kunskap. Det kan låta som en låg ambitionsgrad, men också detta kan många gånger vara av stort värde, eftersom inte minst politiska beslutsfattare felaktigt ofta tror att det finns klara forskningsresultat som stöder just den egna positionen.

Det är uppenbart att man helst skulle vilja dra slutsatser om olika effekter genom *direkt* empirisk forskning om dem. Tyvärr är det inte så enkelt, eftersom valutaunioner av EMUs typ inte kommer till stånd var och varannan dag. Införandet av en gemensam valuta för ett antal nationalstater är en unik händelse som vi i stort sett inte har några tidigare observationer av. En utväg är då att empiriskt studera så *likartade* fenomen som möjligt. Men också detta har sina problem som jag kommer att diskutera.

En annan möjlighet är strategi 3, det vill säga att utnyttja etablerad teori och empiriska skattningar av olika parametrar från andra områden för modellberäkningar. Tyvärr är också detta förenat med många svårigheter.

Ett grundproblem är att beteendesamband som hållit under tidigare förhållanden inte längre behöver gälla efter en så fundamental ”regimförändring” som att införa en gemensam valuta. En del beteendesamband som vi kunnat observera kanske bara gäller i det system med en egen valuta och en egen centralbank som vi har nu. Detta brukar benämnas Lucaskritiken, efter Robert Lucas som fick 1995 års pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne. Lösningen är att försöka komma åt de riktigt ”djupa parametrar” i ekonomin som inte påverkas av ekonomisk-politiska eller institutionella förändringar.

Teorin om optimala valutaområden

Den etablerade teoriramen för att analysera konsekvenserna av ett deltagande i en valutaunion har varit den som 1999 års ekonomipristagare Robert Mundell utvecklade: teorin för *optimala valutaområden*, det vill säga för vilka områden (länder) som bör ha en gemensam valuta.¹

Mundells grundläggande insikt var mycket enkel. Å ena sidan ger en gemensam valuta upphov till samhällsekonomiska effektivitetsvinster. Å andra sidan innebär det stabiliseringspolitiska risker att inte längre ha en egen penningpolitik som kan avpassas efter förhållandena i den egna ekonomin. Om konjunkturutvecklingen i en del av valutaunionen avviker kraftigt från den i resten av unionen – ekonomer brukar tala om *asymmetriska störningar* – så blir den gemensamma penningpolitiken fel för de områden som har en avvikande utveckling. En valutaunion kan därför innebära kraftigare konjunktursvängningar än som skulle bli fallet om varje land har sin egen valuta och då kan bestämma sin egen penningpolitik.

Det är visserligen sant att det i dagens värld med fria kapitalrörelser finns större risker för att växelkurser ska röra sig på ett destabiliserande sätt än tidigare och därmed minska det

¹ Mundell, R A (1961), “A Theory of Optimum Currency Areas”, *American Economic Review*, 51.

stabiliseringspolitiska värdet av att ha en egen valuta. Men den forskning som finns talar ändå för att sådana rena växelkursstörningar i regel inte gett upphov till stora makroekonomiska störningar på aggregerad nivå.² Ett skäl kan vara att förändringar av den korta räntan – som centralbankerna har fullständig kontroll över – tycks ha betydligt större efterfrågeeffekter än växelkursförändringar, vilket i de flesta situationer gör det möjligt för centralbankerna att genom räntepolitiken motverka effekterna på den samlade efterfrågan av oönskade växelkursrörelser.³

Det här förklarar varför Mundells tankeram fortfarande utgör utgångspunkten för nästan all forskning om effekterna av att vara med i en valutaunion. Jag har tänkt ge några exempel på vilken forskning det kan vara fråga om.

Effektivitetsvinsterna av en gemensam valuta

Låt mig börja med *effektivitetsvinsterna* av en gemensam valuta. Den mest uppenbara vinsten är att man slipper växlingskostnader – som ju utgör en real resurskostnad – vid betalningar inom euroområdet. Här är det lätt att räkna fram att man kan göra en engångsvinst som dock är ganska liten, kanske ett par tiondels procent av BNP.⁴

Minskade växlingskostnader bör leda till mer handel, men det kan knappast vara fråga om några mer betydande effekter. Mycket viktigare bör vara att en gemensam valuta eliminerar risken för att oväntade valutakursrörelser mellan EMU-länderna i efterhand ska göra affärer olönsamma som i förväg framstått som lönsamma. Sådan valutarisk utgör förmodligen ett betydande handelshinder som motverkar en effektiv resursanvändning.

Denna fråga har man försökt studera empiriskt. Man har då, på historiska data, undersökt samvariationen mellan den bilaterala handeln för olika par av länder och ett antal förklaringsvariabler med hjälp av statistisk regressionsanalys.

I de första studierna studerade man hur handeln mellan länder med olika valutor utvecklats över tiden och införde variabiliteten i växelkursen som en förklaringsvariabel.⁵ Sedan drog man slutsatser om effekten av en valutaunion genom att i den skattade ekvationen för

² Se till exempel Clarida, R och Gali, J (1994), "Sources of Real Exchange Rate Fluctuations: How Important Are Nominal Shocks?", *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 41; eller Artis, M J och Ehrmann, M (2000), "The Exchange Rate – A Shock Absorber or Source of Shocks", CEPR Discussion Paper 2550.

³ Se Hansson, B (1993), "En strukturell modell", *Penningpolitiska indikatorer*, Sveriges Riksbank: Stockholm; eller Hansson, B och Lindberg, H (1994), "Monetära index - indikatorer för penningpolitiken", *Penning- och valutapolitik*, nr 3.

⁴ Se till exempel *Sverige och EMU*, EMU-utredningens huvudbetänkande, SOU 1996:158, Fritzes: Stockholm, kapitel 4.

⁵ Flam, H och Jansson, P (2000), "EMU Effects on International Trade and Investment," Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet, Seminar Paper 683 innehåller en översikt över denna litteratur.

handeln sätta växelkursvariabiliteten till noll. I denna första generation av studier kunde man i regel inte finna några effekter alls av att eliminera all växelkursvariabilitet, eller i varje fall mycket marginella effekter, medan senare studier har funnit effekter av litet större storleksordning (maximalt runt 10 procents ökning av handeln på lång sikt).⁶

En invändning mot de studier som jag refererat har varit att en gemensam valuta kanske är något i grunden annorlunda än avsaknad av valutasvängningar mellan olika existerande valutor: så länge de olika valutorna finns kvar, kvarstår ju den potentiella risken för valut rörelser. Det är ett argument för att direkt undersöka om handelns omfattning systematiskt har skiljt sig åt beroende på om områden haft en gemensam valuta eller inte: man kan då använda både tvärsnittsdata (alltså undersöka skillnaderna mellan olika länderpar vid en och samma tidpunkt) och paneldata (alltså utnyttja både tvärsnitts- och tidsserievariation).

En amerikansk ekonom – Andy Rose – har gjort uppmärksammade studier av detta slag som tycks visa på närmast gigantiska handelseffekter av en gemensam valuta i data från efterkrigstiden: på sikt en fördubbling eller kanske rentav en tredubbling av handeln.⁷ Men det finns flera grundläggande problem med dessa studier som bland annat kollegor till mig som Torsten Persson och Harry Flam pekat på.⁸ Ett problem är att antalet fall med områden som under åtminstone någon period haft gemensam valuta är en mycket liten del av alla observationer som man har. Ett relaterat problem är att de flesta observationer av länderpar med gemensam valuta inte kan ses som representativa för EMU-länderna: det är oftast fråga om mycket fattiga områden (många gånger tidigare kolonier) eller småländer som Monaco och Vatikanstaten vilka använder ett större lands valuta. Det är mycket osäkert om man i studierna verkligen lyckas att på ett tillfredsställande sätt kontrollera för de andra faktorer än en gemensam valuta som kan påverka handelns omfattning.

Vad är alternativet? En möjlighet är att undersöka handeln under till exempel guldmyntfoten i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, som var en period med mycket starka växelkursbindningar mellan de olika valutorna. Här har man funnit handelsökningar till

⁶ Se *EMU and Trade*, underlagsrapport till *UK Membership of the Single Currency: An Assessment of the Five Economic Tests* (2003), HM Treasury: London.

⁷ Den första mycket uppmärksammade av dessa studier var Rose, A (2000), "One Money, One Market: The Effect of Common Currencies on Trade", *Economic Policy*, 30. Rose, A (2003), "The Potential Effect of EMU Entry on British Trade", *Submissions on EMU from Leading Academics* i *UK Membership of the Single Currency: An Assessment of the Five Economic Tests*, HM Treasury: London innehåller en översikt över såväl Roses egen som andras forskning på området.

⁸ Se Persson, T (2001), "Currency Unions and Trade: How Large Is the Treatment Effect?", *Economic Policy*, 33; respektive Flam, H (2003), "Handel och medlemskap i EMU", *Ekonomisk Debatt*, nr 4.

följd av guldmyntfoten av storleksordningen 30-60 procent, men det är återigen svårt att veta vilken relevans resultaten har för EMU-länderna idag.⁹

Slutligen kan man studera hur handeln utvecklats efter EMU-starten för länderpar där båda länderna gått in i EMU och jämföra med andra länderpar. Gör man det – och kontrollerar för andra faktorer – finner man att den gemensamma valutan kan ha lett till handelsökningar i intervallet 5-30 procent.¹⁰ Men ett frågetecken är att effekterna kommer oväntat snabbt. Antalet observationer för olika länderpar är också litet eftersom EMU varit igång så kort tid, vilket ökar sannolikheten för att handelsökningarna också kan bero på andra, kanske tillfälliga, faktorer.

Denna genomgång visar att empirisk, statistisk analys har uppenbara begränsningar när det gäller att förutsäga effekterna av ett EMU-medlemskap, även om det idag uppenbarligen finns mer stöd för att handelseffekterna är betydande än för att de skulle vara obetydliga.

Makroekonomisk stabilisering och lönebildning

Låt mig med detta lämna effektivitetseffekterna och i stället gå över till frågan om hur ett medlemsland i EMU kan hantera *asymmetriska störningar*.

En central faktor här är hur *lönebildningen* fungerar. En flexibel lönebildning kan utgöra ett substitut för en egen penningpolitik vid asymmetriska störningar. Om ett enskilt EMU-land drabbas av en konjunkturedgång, så kan tendenser till minskad produktion och sysselsättning dämpas av att de inhemska lönerna faller i förhållande till både inhemska produktivitet och utländska löner. På motsvarande sätt kan lönehöjningar motverka överproduktion och översysselsättning i en inhemska högkonjunktur som är kraftigare än i de andra euroländerna. Om lönebildningen fungerar på detta sätt, kommer asymmetriska störningar vid ett EMU-medlemskap att utgöra ett betydligt mindre problem än som annars skulle vara fallet.

Det är således viktigt att analysera hur ett EMU-medlemskap kan påverka löneflexibiliteten, alltså om det kan leda till att lönerna kommer att reagera starkare på olika störningar än som annars skulle vara fallet. Men i en sådan analys är det svårt att bygga på tidigare empirisk lönebildningsforskning. Införandet av en gemensam valuta kan nämligen antas förändra tidigare beteendesamband enligt Lucaskritiken, som jag nyss refererade, och

⁹ Se till exempel Estevadeoral, A, Frantz, B och Taylor, A M (2002), "The Rise and Fall of World Trade 1870-1939, UC Davis.

¹⁰ Den mest citerade studien av detta slag är Micco, A, Stein, E och Odonez, G (2003), "The Currency Union Effect on Trade: Early Evidence from the EMU", Inter-American Development Bank. Andra studier som ger liknande resultat är Bun M J G och Klassen, F (2002), "Has the Euro Increased Trade?", Tinbergen Institute Discussion Paper No 02-108/2; Piscitelli, L (2003), underlagsrapport till *UK Membership of the Single Currency: An Assessment of the Five Economic Tests*, HM Treasury, London; samt de Nardis, S och Vicarelli, C (2003), "The Impact of Euro on Trade: The (Early) Effect Is Not so Large", Institute for Studies and Economic Analyses.

EMU har hittills funnits alltför kort tid för att vi ska kunna dra särskilt mycket slutsatser från erfarenheterna i de länder som gått med.

I enlighet med min tidigare diskussion kan det därför finnas skäl att i stället använda mycket grundläggande teori för vad som bestämmer löneflexibiliteten i en ekonomi och att kombinera denna teori med skattningar av olika ”djupa parametrar” som kan väntas förbli opåverkade av ett EMU-inträde.

Ett sätt att göra analysen på är att utgå från att *avtalsperiodernas längd* är en central faktor för hur snabbt lönerna reagerar på störningar. Enligt etablerad teori bestäms löneavtalens längd av två grundfaktorer.¹¹ Å ena sidan är det en fördel för avtalsparterna med korta avtalsperioder, eftersom dessa ger möjligheter att snabbt i nya avtal anpassa lönerna till oförutsedda konjunkturförlopp. Å andra sidan har korta avtalsperioder nackdelen att de ökar förhandlingskostnaderna, främst då risken för arbetsmarknadskonflikter.

Utifrån mycket enkla – men allmänt använda – antaganden om företagets produktionsfunktion, om hur efterfrågan beror på penningpolitiken, om centralbankens agerande och om att arbetsmarknadsparterna strävar efter att undvika stora fluktuationer i såväl reallön som sysselsättning – kan man härleda teoretiska samband mellan avtalsperiodernas längd och konjunkturstörningarnas omfattning i en fiktiv modellekonomi. Mer omfattande konjunkturstörningar skapar där incitament för kortare avtalsperioder för att avtalsparterna snabbare ska kunna anpassa löneutvecklingen till oväntade händelser.

I en sådan fiktiv ekonomi kan man sedan göra kvantitativa modellberäkningar av hur ett EMU-medlemskap påverkar avtalsperiodernas längd genom att utnyttja värden för centrala parametrar som skattats i andra sammanhang. Det är något jag gjort tillsammans med en tidigare doktorand, Åsa Johansson.¹²

Den fråga vi ställde var i vilken grad en tendens till större konjunktursvängningar till följd av att den nationella penningpolitiken försvinner i EMU kan motverkas av att avtalsperioderna blir kortare. Svaret blir naturligtvis beroende av exakt vilka grundantaganden man gör, men när vi varierade dessa, visade sig resultatet vara mycket robust: ökad nominallöneflexibilitet motverkar bara till viss del tendenser till större variationer i sysselsättning och reallöner vid ett EMU-medlemskap. Den motverkande effekten uppkommer också till kostnaden av mycket stora ökningarna av variabiliteten i inflationen.

¹¹ Två grundläggande referenser här är Gray, J A (1978), "On Indexation and Contract Length", *Journal of Political Economy*, 86; respektive Ball, L (1987), "Externalities from Contract Length", *American Economic Review*, 77.

¹² Calmfors, L och Johansson, Å (2002), "Nominal Wage Flexibility, Wage Indexation and Monetary Union", CESifo Working Paper No 761.

Vi undersökte också om dessa slutsatser gäller andra typer av löneflexibilitet, till exempel möjligheterna att ändra löner inom ramen för gällande avtal genom olika slags ”contingency clauses”, som i förväg preciserar hur löneutvecklingen ska påverkas av olika makroekonomiska förlopp, till exempel genom indexeringskonstruktioner. Vi kom till liknande resultat också här: nämligen att incitamenten för sådana konstruktioner blir starkare vid ett EMU-medlemskap än vid ett utanförskap – vilket stämmer med den empiriska observationen att löneindexering i Europa idag främst förekommer i EMU-länder som Belgien, Finland, Luxemburg och Spanien – men att också sådana indexkonstruktioner bara kan ge begränsade bidrag till att stabilisera sysselsättningen.

Slutsatsen blir att det är osannolikt att ett EMU-medlemskap leder till sådana förändringar av lönebildningen att det skulle kunna kompensera för större konjunktursvängningar till följd av förlusten av en egen penningpolitik. Denna slutsats får stöd också av annan forskning som fokuserat på *sociala normer*, vilken bland andra Jonas Agell och Per Lundborg ägnat sig åt i Sverige, och som belagt hur svårt det är att i lågkonjunkturer åstadkomma nominella lönesänkningar.¹³

EMU, jämviktssysselsättningen och de direkta effekterna på pris- och lönebildningen

Självfallet är de slutsatser om nominell löneflexibilitet som jag dragit bara bedömningar *ex ante*: mer säker kunskap kan vi inte få förrän EMU varit igång så länge att meningsfulla empiriska studier kan göras. Detsamma gäller också en annan central fråga i EMU-diskussionen, nämligen hur ett medlemskap kan påverka det som ekonomer kallar *jämviktssysselsättningen*, det vill säga den genomsnittliga sysselsättningsnivå som konjunkturvariationerna sker omkring. Mundells ursprungliga teori för optimala valutaområden analyserade inte denna fråga, men det är en rimlig hypotes att en gemensam valuta också kan påverka den långsiktiga sysselsättningsjämvikten. En sådan hypotes ligger i linje med modern arbetsmarknadsforskning, som i hög grad analyserat hur olika institutioner påverkar jämviktssysselsättningen.¹⁴

I den allmänpolitiska debatten har man ofta satt likhet mellan de effektivitetsvinster som ett EMU-medlemskap kan ge och en högre sysselsättning i genomsnitt över konjunkturcykeln.

¹³ Agell, J och Lundborg, P (1995), “Theories of Pay and Unemployment: Survey Evidence from Swedish Manufacturing Firms”, *Scandinavian Journal of Economics*, 97; respektive Agell, J och Lundborg, P (1999), Survey Evidence on Wage Rigidity and Unemployment: Sweden in the 1990s, IFAU, Working Paper 1999:2.

¹⁴ Se till exempel Nickell, S och Layard, R (1999), "Labor Market Institutions and Economic Performance", i Ashenfelter, O och Card, D (red), *Handbook of Labor Economics*, vol 3, North Holland: Amsterdam; eller Calmfors, L och Holmlund, B (2000), “Unemployment and Economic Growth”, *Swedish Economic Policy Review*, No 1.

Men forskningen är ganska klar över att man inte kan göra det. Däremot är det svårare att ha en uppfattning om i vilken riktning jämviktssysselsättningen kan påverkas. Vad vi kan göra på denna punkt är än så länge mest att peka ut olika tänkbara mekanismer.

En mekanism är då att en gemensam valuta ökar prisernas jämförbarhet mellan olika länder, vilket bör leda till mer konkurrens. Mer exakt kan priskänsligheten för efterfrågan på olika produkter väntas öka, vilket enligt etablerad teori bör minska företagens prispålägg på marginalkostnaderna. En sådan ökad priskänslighet för efterfrågan på olika produkter kan också väntas innebära att arbetskraftsefterfrågan blir mer känslig för förändringar av lönerna, vilket i sin tur bör verka lönedämpande. Båda dessa effekter kan visas verka i riktning mot att öka jämviktssysselsättningen.¹⁵

En annan mekanism har att göra med arbetsmarknadsparternas förväntningar om ekonomisk-politiska reaktioner på sitt agerande. Om man har en förhållandevis samordnad lönebildning, som är fallet i Sverige, måste avtalsförhandlarna tänka *strategiskt* och, så länge landet står utanför EMU, ta hänsyn till att inflationsskapande löneökningar kommer att utlösa räntehöjningar från den nationella centralbankens sida. Stora lönehöjningar leder därför inte bara till att sysselsättningen minskar till följd av att produktionskostnaderna stiger utan också till en ytterligare sysselsättningsminskning till följd av att den högre räntan dämpar efterfrågan. Räntereaktionen innebär därför ett högre ”pris” för kraftiga löneökningar i termer av förlorad sysselsättning än som annars skulle vara fallet. Det kan väntas stärka motiven för återhållsamhet i lönebildningen och därför bidra till en hög jämviktssysselsättning så länge man står utanför EMU.¹⁶

Detta gäller särskilt om avtalsförhandlingarna är bara delvis samordnade, som ju numera är fallet i Sverige. En antiinflationistisk penningpolitik kan nämligen visas ha särskilt stor återhållande effekt på lönebildningen när de avtalsslutande parterna varken påverkas av starka marknadskrafter (som vid långtgående decentralisering) eller av en önskan att ta samhälls-ekonomiska hänsyn (som vid mycket långtgående samordning). Det här är resultat som ligger nära John Driffills och mina slutsatser från 1988 om ett puckelformat samband mellan graden av samordning av avtalsförhandlingarna och lönenivån (och därmed också arbetslösheten).¹⁷

¹⁵ Se Calmfors, L (2000), ”EMU och arbetslösheten”, *Ekonomisk Debatt*, nr 2 för ett utförligare resonemang.

¹⁶ Detta har analyserats av bland andra Soskice, D och Iversen, T (2000), ”The Nonneutrality of Monetary Policy with Large Price or Wage Setters”, *Quarterly Journal of Economics*, 115; samt Corricelli, F, Cukierman, A och Dalmazzo, A (2000), *Monetary Institutions, Monopolistic Competition, Unionized Labor Markets and Economic Performance*, University of Sienna.

Den återhållande effekt av nationell penningpolitik på lönebildningen som jag beskrivit försvinner emellertid i en valutaunion, därför att den gemensamma centralbanken inte kommer att reagera på lönehöjningar i ett enskilt land. Det tenderar att ge högre lönenivåer och därmed lägre jämviktssysselsättning vid ett EMU-medlemskap än vid ett utanförskap.

Även om man bara ser på de direkta effekterna av ett EMU-medlemskap på pris- och lönebildningen, verkar alltså olika mekanismer i olika riktning. Nettoeffekten på jämviktssysselsättningen blir en öppen fråga. Men man bör också analysera andra mekanismer.

EMU, jämviktssysselsättningen och de politiska incitamenten för arbetsmarknadsreformer

En viktig fråga är hur statsmakternas incitament för arbetsmarknadsreformer som kan öka jämviktssysselsättningen påverkas av ett EMU-medlemskap: det skulle kunna gälla till exempel en mindre generös arbetslöshetsförsäkring, en mer effektiv arbetsmarknadspolitik och regler som ger svagare incitament att vara medlem i fackliga organisationer än som är fallet idag (vilket enligt både teoretisk och empirisk forskning kan väntas öka jämviktssysselsättningen) samt *kanske* också lägre skatter och mindre långtgående anställningsskyddslagstiftning (även om forskningen där ger utrymme för olika tolkningar).¹⁸

Frågan om hur ett EMU-medlemskap påverkar sannolikheten för sådana arbetsmarknadsreformer ligger inom ramen för den del av nationalekonomin som brukar benämnas *politisk ekonomi* och som just analyserar de ekonomisk-politiska beslutsfattarnas incitament. I den allmänna debatten har det varit en vanlig uppfattning att ett EMU-medlemskap måste stärka incitamenten för arbetsmarknadsreformer, därför att de skulle vara den enda metoden för ett enskilt land att uppnå låg arbetslöshet när man förlorar möjligheten att låta sin valuta falla i värde.

Men om vi tillämpar grundläggande politisk-ekonomisk analys är denna hypotes långt ifrån självklar. En vanlig utgångspunkt i litteraturen är att de politiskt beslutade institutionerna på arbetsmarknaden bestäms av en avvägning. Å ena sidan finns det en vinst med att utforma arbetsmarknadsinstitutionerna så att de främjar återhållsamhet i lönebildningen, och därmed leder till låg arbetslöshet och låg inflation. Å andra sidan finns det en politisk kostnad av att hålla

¹⁷ Calmfors, L och Driffill, J (1988), "Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance", *Economic Policy*, 6.

¹⁸ Se till exempel Calmfors, L och Holmlund, B (2000), "Unemployment and Economic Growth", *Swedish Economic Policy Review*, No 1.

tillbaka lönerna för den politiska majoritet av arbetstagare som har säkra jobb, dem som ekonomer som Assar Lindbeck, Nils Gottfries och Henrik Horn benämnt *insiders* på arbetsmarknaden.¹⁹

I forskningen om penningpolitikens politiska ekonomi utgår man i regel från att hög arbetslöshet innebär en frestelse för centralbanken att föra en expansiv penningpolitik som leder till inflation. Skälet är att oväntade prisstegringar – som parterna på arbetsmarknaden inte kunnat beakta i sina löneavtal – sänker företagens reala arbetskraftskostnader och därmed minskar arbetslösheten under dess jämviktsnivå. En sådan situation kan dock inte bli bestående, utan inflationsförväntningarna kommer att anpassa sig till den faktiska inflationen. Resultatet blir att ekonomin fastnar i en inflationsjämvikt utan att det blir någon permanent effekt på arbetslösheten. Detta är kärnan i den så kallade Barro-Gordon-modellen för inflation.²⁰

Bygger vi en teoretisk modell med dessa byggstenar, är det lätt att visa att incitamenten för nationella arbetsmarknadsreformer är starkare om ett land står utanför en valutaunion än om det deltar. Orsaken är helt enkelt att sådana reformer ger en dubbel vinst utanför en valutaunion: de sänker jämviktsarbetslösheten men minskar därmed också frestelsen för den nationella centralbanken att tillåta inflation. I en valutaunion bortfaller vinsten av lägre inflation, eftersom penningpolitiken där bestäms av den gemensamma centralbanken och den bara marginellt påverkas av lägre arbetslöshet i ett enskilt medlemsland.²¹

Dessa slutsatser följer av teoretiska resonemang som haft ett högt förklaringsvärde i andra sammanhang. Samtidigt är de teoretiska slutsatserna känsliga för exakt vilka antaganden som man gör. Ett tekniskt antagande i Barro-Gordon-modellen är att marginalkostnaden av arbetslöshet i de ekonomisk-politiska beslutsfattarnas preferensfunktion är linjär: kostnaden för en given ökning av arbetslösheten ökar då linjärt när arbetslösheten stiger. Men det skulle kunna vara rimligare att anta att marginalkostnaden i stället är konvex. Ju högre arbetslösheten är, desto snabbare ökar då marginalkostnaden av arbetslöshet när arbetslösheten stiger, ju högre arbetslösheten är i utgångsläget. Detta illustreras i diagrammet. En sådan konvex marginalkostnad innebär en mycket kraftig aversion mot riktigt dåliga arbetsmarknadsutfall: de politiska beslutsfattarna ”tycker inte bara mera illa” om ökningsar av arbetslösheten när denna redan är hög utan ”väldigt mycket mera illa” om sådana ökningsar.

¹⁹ Se till exempel Lindbeck, A och Snower, D (1986), "Wage Setting, Unemployment, and Insider-Outsider Relations", *American Economic Review*, 76; respektive Gottfries, N och Horn, H (1987), "Wage Formation and the Persistence of Unemployment", *Economic Journal*, 97.

²⁰ Barro, R, och Gordon, D B (1983), "A Positive Theory of Monetary Policy in a Natural Rate Model", *Journal of Political Economy*, 91.

²¹ En sådan analys görs i Calmfors, L (2001), "Unemployment, Labour-Market Reform and Monetary Union", *Journal of Labor Economics*, 19.

En konvex marginalkostnad innebär också att den *förväntade* marginalkostnaden av en given arbetslöshetsnivå blir högre, ju mer arbetslösheten fluktuerar. Om den som i figuren varierar mellan u_1 och u_2 utanför EMU, blir den förväntade marginalkostnaden E_A . Om arbetslösheten i stället fluktuerar mellan u_3 och u_4 i EMU, blir den förväntade marginalkostnaden E_B .

Den andra sidan av att den förväntade marginalkostnaden av arbetslöshet blir högre vid ett EMU-medlemskap till följd av större konjunktursvängningar är att den förväntade vinsten av arbetsmarknadsreformer som sänker jämviktsarbetslösheten blir större. Detta kan väntas verka i riktning mot mer av arbetsmarknadsreformer om ett land deltar i EMU än om det står utanför. Risken för större svängningar i arbetslösheten vid ett EMU-medlemskap kan med andra ord innebära ett *försiktighetsmotiv* för arbetsmarknadsreformer som minskar den jämviktsnivå för arbetslösheten som svängningarna sker omkring. Man kan dra en direkt parallell till teorin om så kallat *försiktighetsparande*, enligt vilken en större risk för svängningar i de framtida inkomsterna kan skapa ett motiv för ökat sparande.²² De politiska beslutsfattarna skulle med andra ord vid ett EMU-medlemskap bli mer benägna till arbetsmarknadsreformer i syfte att minska risken för riktigt dåliga arbetsmarknadsutfall.

Vad blir slutsatsen av allt detta? Jo, återigen att vi kan identifiera olika mekanismer som motverkar varandra. Det krävs uppenbarligen empirisk forskning för att kunna dra slutsatser om *nettoeffekten* på jämviktsarbetslösheten. Men sådan forskning har vi inte ännu, därför att EMU funnits så kort tid och arbetsmarknadsreformer är tidsödande processer som ger effekter först på sikt.

Däremot kan det vara av intresse att det tycks finnas visst empiriskt stöd för att de två mekanismer för hur de politiska incitamenten för arbetsmarknadsreformer kan påverkas vid ett EMU-medlemskap som jag pekat på verkligen kan vara av betydelse. Två forskare vid Uppsala Universitet, Henrik Jordahl och Stefan Laséen, har nämligen visat att de två mekanismerna bör ge upphov till ett puckelformat samband mellan graden av självständighet för centralbanken och jämviktsarbetslösheten (och ett u-format samband mellan graden av självständighet för centralbanken och omfattningen av arbetsmarknadsreformer) så länge ett land inte deltar i en valutaunion, och de finner just ett sådant samband när de studerar tidigare erfarenheter från OECD-länderna.²³

²² Leland, H (1968), "Saving and Uncertainty: The Precautionary Demand for Saving", *Quarterly Journal of Economics*, 82.

²³ Jordahl, H och Laséen, S (1999), "Central Bank Conservativeness and Labour Market Reform", Nationalekonomiska institutionen, Uppsala Universitet, Working Paper No 23. Enligt deras analys ger både en låg grad av självständighet för centralbanken och en hög grad av självständighet starka politiska incitament för

Sammanfattning

Det är dags att sammanfatta. Vad kan nationalekonomisk forskning ge för bidrag till beslutsfattandet om ett svenskt EMU-medlemskap? Jag har gett några exempel. Statistisk analys kan ge viss ledning till exempel när det gäller att bedöma ett medlemskaps effekter på handeln. Etablerad teori i kombination med parameterskattningar från studier av andra frågeställningar kan utnyttjas för modellberäkningar av till exempel effekterna på löneflexibiliteten i ekonomin. På dessa båda områden tycker jag helt klart att forskningen kan bidra med viktigt beslutsunderlag, även om det finns betydande osäkerhet.

Däremot kan forskningen inte nu ge särskilt mycket vägledning i fråga om effekten av ett EMU-medlemskap på den genomsnittliga sysselsättningsnivån över konjunkturcykeln. Men också detta är mycket viktig information för den som vill bedöma hållbarheten i olika argument som förts fram i EMU-debatten.

Sammanfattningsvis menar jag att nationalekonomisk forskning kan ge viktiga bidrag till beslutsfattandet i en sådan fråga som den om svenskt EMU-medlemskap. Det gäller också i fråga om många andra aspekter än dem jag exemplifierat med här. Däremot kan forskningen förstås aldrig ge något vetenskapligt svar på frågan om Sverige bör gå med i EMU eller inte. Det beror inte så mycket på svårigheterna att uppskatta olika effekters storlek, utan framför allt på att varje sammanvägning av olika effekter blir beroende av *subjektiva värderingar*. Kanske är det viktigaste bidraget forskare kan ge till ekonomisk-politiskt beslutsfattande att hjälpa till att hålla isär sådana subjektiva värderingar och mer objektiva bedömningar av olika effekter. Tyvärr visar väl erfarenheterna att det finns ett närmast obegränsat behov av sådana bidrag.

arbetsmarknadsreformer som leder till låg jämviktsarbetslöshet. (Författarna utgår då från att ju mer självständig centralbanken är, desto större vikt lägger den vid stabilisering av inflationen i förhållande till stabilisering av sysselsättningen.) I det förra fallet är motivet att reducera jämviktsarbetslösheten för att därigenom minska frestelsen att tillåta hög inflation i syfte att kortsiktigt få ner arbetslösheten. I det senare fallet är motivet i stället att av försiktighetsskäl hålla nere jämviktsarbetslösheten, eftersom en mycket självständig centralbank kan vara obenägen att motverka sysselsättningsvariationer vid konjunkturfluktuationer, därför att en sådan politik under vissa förutsättningar leder till större variationer i inflationstakten.

Diagram: Försiktighetsmotiv för arbetsmarknadsreformer

